

Mária Vaško Havelková, Samuel Spáč, *Freedom to volunteer: gender differences in providing pro bono legal services* (Swoboda w podjęciu wolontariatu: różnice płci w świadczeniu bezpłatnych usług prawnych), „International Journal of the Legal Profession” 2026, vol. 33, no. 2, s. 197–220, <https://doi.org/10.1080/09695958.2026.2614794>

Mária Vaško Havelková i Samuel Spáč podjęli się zbadania, czy i jak różnice płci wpływają na zaangażowanie prawników w świadczenie usług prawnych pro bono. Podjęta tematyka wpisuje się w szersze zagadnienie pomocy prawnej pro bono, udzielanej przez profesjonalnych pełnomocników. Autorzy artykułu nazywają ją wolontariatem zawodowym, czyli wynikającym z zawodowego poczucia obowiązku świadczenia bezpłatnej pomocy prawnej osobom, których na nią nie stać, lub takich, które działają w interesie publicznym. W tym przypadku chodzi o wolontariat sensu stricto, a nie o nieodpłatną pomoc prawną czy o zastępstwo procesowe / obronę z urzędu, które co prawda są nieodpłatne dla odbiorcy usług, ale sam pełnomocnik otrzymuje za nie wynagrodzenie od państwa lub od innych podmiotów zewnętrznych.

W drugiej połowie XX w. pomoc prawna została uznana za jedno z fundamentalnych praw człowieka. Skuteczny dostęp do wymiaru sprawiedliwości jest warunkiem i zarazem gwarantem realizacji wszystkich innych praw i wolności człowieka. Autorzy zwracają uwagę, że z jednej strony skomplikowanie i złożoność przepisów prawnych, a z drugiej ograniczenia finansowania pomocy prawnej obserwowane na całym świecie powodują, że świadczenie pomocy prawnej pro bono jest wyzwaniem, z którym aktualnie mierzą się profesjonalni pełnomocnicy.

Artykuł wypełnia lukę zarówno w zrozumieniu motywacji wpływających na zaangażowanie prawników w świadczenie pomocy prawnej pro bono, jak i w rozpoznaniu motywów ograniczających podejmowanie przez prawników tego typu działalności. W szczególności, jak zauważają Autorzy, brakowało opracowania na temat związku pomiędzy płcią a wolontariatem w dziedzinie prawa.

Usługi prawne pro bono pomagają niwelować różnice w dostępie do prawa do sądu, stwarzając taką możliwość tym, których nie stać na opłacenie fachowego pełnomocnika. Prowadzenie badań dotyczących usług prawnych świadczonych pro bono ma więc istotne znaczenie, ponieważ dostarcza cennych spostrzeżeń na temat tego, jak rozwiązać problem niedoboru usług prawniczych czy też barier w dostępie do nich. Pozwala rozpoznać i zrozumieć motywy, jakimi kierują się prawnicy świadczący usługi pro bono, oraz ograniczenia, jakie napotykają.

W związku z powyższym w artykule postawiono następujące pytania badawcze: (1) co motywuje i ogranicza pracę prawników pro bono i czy występują różnice ze względu na płeć? (2) jak indywidualne motywacje i czynniki strukturalne krzyżują się z płcią w kształtowaniu zaangażowania w pro bono?

Autorzy tekstu opierają swoje rozważania przede wszystkim na anonimowych, dobrowolnych badaniach ankietowych, którymi objęto prawie 2200 amerykańskich prawników, posiadających licencję w Kalifornii i na Florydzie, co uzasadniają faktem, że współczesna koncepcja pracy pro bono narodziła się właśnie w Stanach Zjednoczonych. Z kolei ograniczenie analizy do prawników z Kalifornii i z Florydy wynikało stąd, że są tam odpowiednio drugie i czwarte co do wielkości stowarzyszenia adwokackie w USA, skupiające 12,8% (Kalifornia) i 6,4% (Floryda) spośród 1,3 mln licencjonowanych prawników. Zebrane dane są więc wystarczająco reprezentatywne dla formułowania wniosków ogólnych.

Przeprowadzona analiza nie wykazała istotnych różnic między płciami w zakresie zaangażowania w usługi prawne pro bono. Kobiety prawniczki wykazują jednak silniejsze altruistyczne motywacje do pracy wolontariackiej, traktując ją wręcz jako obowiązek zawodowy. Najpoważniejszymi barierami zarówno dla kobiet, jak i dla mężczyzn, ograniczającymi ich zaangażowanie w świadczenie usług prawnych pro bono, były inne zobowiązania, w tym rodzinne i osobiste, związane z obciążeniem pracą i brakiem czasu. Mężczyźni wykazywali przy tym większe zniechęcenie do udziału w projektach pro bono z powodu osobistych obiekcji i braku zainteresowania. Kobiety natomiast zgłaszały większe ograniczenia wynikające ze zobowiązań rodzinnych i z obciążenia pracą zawodową. Przeprowadzone badania sugerują, że to bariery mają większy wpływ na zaangażowanie w wolontariat niż same motywacje, którymi kierują się prawnicy.

Kobiety, chociaż nie uczestniczyły w pracy pro bono istotnie częściej niż mężczyźni, dostrzegały w tym większe korzyści i przejawiały silniejszą motywację. Angażowały się przy tym nawet przy braku osobistego zainteresowania, a zatem podejmowały działania w mniejszym stopniu zgodne z własnymi preferencjami niż mężczyźni. Czyniły to z poczucia obowiązku, podczas gdy mężczyźni angażowali się wtedy, gdy przynosiło im to satysfakcję.

W przypadku mężczyzn miejsce zatrudnienia (kancelaria prawna, samodzielna praktyka, administracja publiczna) pozostawały bez wpływu na zaangażowanie w działalność pro bono, natomiast praca

w administracji publicznej okazała się czynnikiem ograniczającym, ale wyłącznie w przypadku kobiet.

W konkluzji opracowania stwierdzono, że chociaż kobiety są bardziej zmotywowane do pracy wolontariackiej, to jednak nie zachodzą istotne różnice między płciami w faktycznym zaangażowaniu w świadczenie pomocy prawnej pro bono. Analiza wyników przeprowadzonych badań wskazuje na występowanie dysproporcji ze względu na płeć w odniesieniu do czynników motywacyjnych i ograniczeń, których doświadczają zwłaszcza kobiety (obowiązki rodzinne, obciążenie pracą).

Walorem podjętych rozważań jest wieloaspektowa analiza zaangażowania w świadczenie usług prawnych pro bono. Punktem wyjścia było wprawdzie zbadanie, czy płeć ma wpływ na tę aktywność, ale Autorzy, sięgając głębiej, rozpoznali motywy i bariery, które okazały się różne w odniesieniu do kobiet i mężczyzn. Chociaż kobiety wykazują dużo silniejsze motywacje altruistyczne niż mężczyźni, to jednak ich zaangażowanie nie jest większe niż mężczyzn z uwagi na strukturalne bariery (obowiązki rodzinne, przeciążanie pracą zawodową).

Artykuł skłania do przemyśleń. Z jednej strony zadaniem państwa jest tworzenie finansowanych systemów pomocy prawnej dla potrzebujących, z drugiej, jeżeli nie zapewnia ono w pełni skutecznego dostępu do pomocy prawnej, to powinno co najmniej niwelować ograniczenia, które wpływają na zaangażowanie tych, którzy tego typu usługi chcą świadczyć pro bono.

*Anna Fermus-Bobowiec**

<https://doi.org/10.14746/spp.2026.3.55.10>

* Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Poland | Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Polska, <https://orcid.org/0000-0003-3001-8829>, e-mail: anna.fermus-bobowiec@mail.umcs.pl.